

7. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии : в 2-х т. / Рубинштейн С. Л. – СПб. : Изд-во Питер, 2002. – 720 с.

8. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.

Коломієць Т.В.

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри теоретичної та практичної психології*

Литвинчук А.І.

асистент кафедри теоретичної та практичної психології

Можаровська Т.В.

*асистент кафедри теоретичної та практичної психології
Житомирський державний університет ім. Івана Франка*

ЕМПАТІЯ ЯК ЧИННИК ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ІНШОГО У КОНТЕКСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЮНАКІВ

Міжособистісна взаємодія визначає вектор розвитку особистості та її психологічне благополуччя на всіх етапах онтогенезу. Особливо значущою вона є для особистості юнацького віку. Втім, стрімкий технологічний розвиток сучасності призводить до часткового обмеження або повного нівелювання сфери безпосередньої міжособистісної взаємодії. За таких умов одним із пріоритетних та актуальних напрямів наукового пошуку постає дослідження ціннісного ставлення до Іншого, яке є домінуючим у системі міжособистісних контактів юнацтва.

Грунтуючись на наших попередніх дослідженнях, припускаємо, що рівень емпатійності особистості визначає тип ціннісного ставлення особистості до Іншого. Для перевірки даного припущення було проведено емпіричне дослідження, яким було охоплено 226 осіб юнацького віку.

Для дослідження смислових установок та ціннісних орієнтацій особистості у сфері міжособистісних взаємин використовувалася методика С. Л. Братченко «Опросник направленности в общении (НЛО)» [1], яка дозволяє визначити шість видів спрямованості особистості у міжособистісній взаємодії, в основі кожної з яких є певне ціннісне ставлення особистості до Іншого.

Для визначення рівня емпатійності використовувався «Тест на визначення емпатії підлітків та юнаків» Л.П. Журавльової [2], який дозволяє діагностувати рівень інтегральної емпатії особистості.

Таким чином, використовуючи дані методики, ми мали змогу виявити взаємозв'язок між рівнем емпатійності та домінуючою міжособистісною спрямованістю особистості (діалогічною, авторитарною, маніпулятивною, альтероцентристською, конформною чи індиферентною) й типом ціннісного

ставлення до Іншого (гуманістичним, імперативним, егоїстичним, ціннісним, нормативним та офіційним).

Результати дослідження ціннісної спрямованості сучасних юнаків свідчать про відсутність домінуючого виду спрямованості, оскільки різниця між показниками шкал коливається в межах одиниці (за виключенням шкали, яка вимірює діалогічну спрямованість). Таким чином, ми говоритимемо про відносне домінування тієї чи іншої спрямованості.

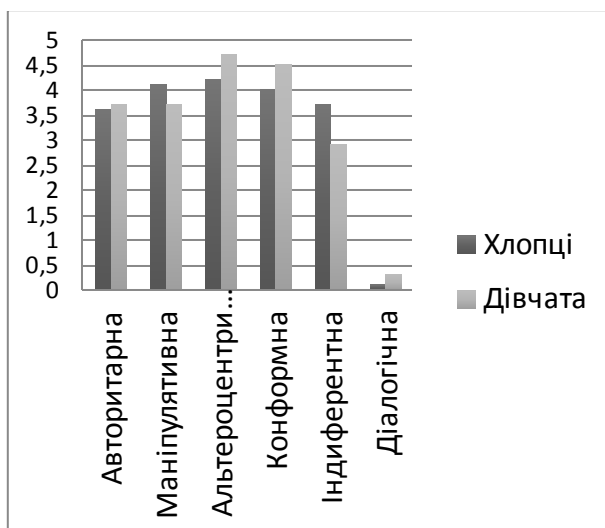
Отже, аналіз результатів свідчить, що у юнацькому віці найбільш вираженими є альтероцентристська та конформна спрямованість. Найменша кількість балів по шкалі, яка вимірює діалогічну спрямованість. Таким чином, очевидним є схильність сучасного юнацтва до нівелювання власних потреб та інтересів на користь Іншого, в основі чого лежить реальне ціннісне ставлення до нього (Іншого) або демонстрація його псевдоцінності.

Характерно, що явне домінування даних шкал спостерігається й у вибірці раннього юнацького віку. У зрілій же юності домінуючу позицію займає маніпулятивна спрямованість молоді. Разом з тим відмічається зниження показників діалогічної спрямованості. Очевидно, що описані результати демонструють динаміку знецінення Іншого паралельно із зростанням власної самоцінності.

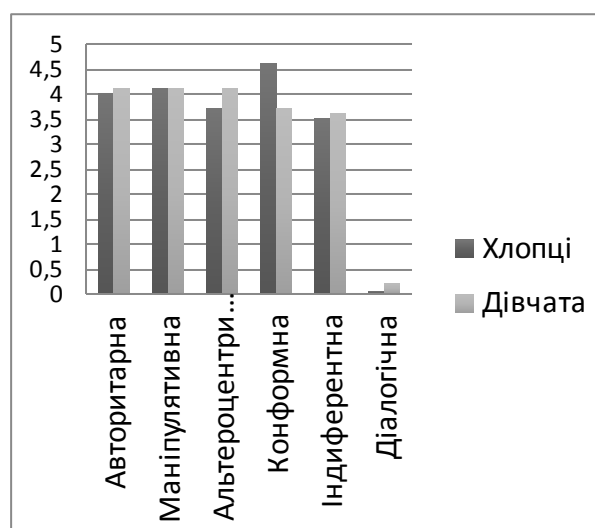
Аналіз гендерних особливостей ціннісно-сислової спрямованості показує, що у представників чоловічої статі юнацького віку домінуючими є конформна та маніпулятивна спрямованість, а у жіночої спостерігається явна перевага альтероцентристської (рис. 1 та рис. 2).

Характерно, що домінування альтероцентристської спрямованості у ранньому юнацькому віці виявлено в обох вибірках. Однак у зрілому юнацькому віці середній бал за даною шкалою стрімко знижується, поступаючись домінуючою позицією конформній спрямованості – у юнаків та зрівнюючись із авторитарною та маніпулятивною спрямованостями – у юнок. Відтак спостерігаємо зростання псевдоціннісного ставлення до Іншого з боку представників чоловічої статі та зростання власної самоцінності – з боку жіночої.

На наступному етапі дослідження здійснений аналіз взаємозв'язків інтегральної емпатійності з показниками ціннісно-сислового компоненту міжособистісної взаємодії. Таким чином було виявлено достовірний взаємозв'язок інтегральної емпатії з усіма показниками ціннісно-сислового компоненту міжособистісної взаємодії. Так, розвиток емпатійності знаходиться у прямому взаємозв'язку з альтероцентристською ($r=0,348$; $p\leq 0,001$), конформною ($r=0,199$; $p\leq 0,01$) та діалогічною ($r=0,12$; $p\leq 0,1$) спрямованостями.

Рис. 1. Ціннісно-смилова спрямованість осіб раннього юнацького віку

Рис. 2. Ціннісно-смилова спрямованість осіб зрілого юнацького віку

Очевидно, що залежно від ситуації взаємодії та системи особистісних якостей суб'єкта емпатії ціннісне ставлення може проявлятися у вигляді альтероцентристської, конформної або діалогічної ціннісно-смилової спрямованості. І навпаки – низькоемпатійна особистість, для якої переживання Іншого лишаються майже не поміченими, у взаємодії цінує лише власний комфорт, який залежить виключно від задоволення власних потреб. Тому цілком закономірним є знецінене ставлення до Іншого, що може проявлятися у вигляді авторитарної ($r=-0,204$; $p\leq 0,01$), маніпулятивної ($r=-0,218$; $p\leq 0,001$) або індиферентної ($r=-0,191$; $p\leq 0,01$) спрямованості.

До того ж необхідно зауважити, що емпатійність корелює з діалогічною спрямованістю – лише у дівчат, а з індиферентною – здебільшого у юнаків. Можна припустити, що дана особливість пов'язана з тим, що для дівчат більшою мірою притаманним є чуттєвий аспект прояву емпатії (емпатійне проникнення, на якому, власне, і базується діалогічна взаємодія), а для хлопців – дієвий (співучасть, як показник небайдужого ставлення).

Якщо ж говорити про вікові особливості гендерної диференціації взаємозв'язків, то серед осіб раннього юнацького віку було виявлено, що корелятами емпатії є:

- а) авторитарна та альтероцентристська ціннісно-смилова спрямованість у представників обох статей;
- б) маніпулятивна та діалогічна спрямованість – лише у дівчат;
- в) конформна та індиферентна спрямованість – у хлопців.

У зрілому юнацькому віці виявлено, що:

- а) як у хлопців, так і у дівчат зникають взаємозв'язки між авторитарною та індиферентною ціннісно-смиловою спрямованістю та показниками інтегральної емпатії;

б) у дівчат зберігаються, а у представників чоловічої вибірки з'являються негативні кореляційні зв'язки емпатійності з маніпулятивною спрямованістю;

в) альтероцентристська спрямованість залишається корелятом емпатії лише у юнаків, а конформна – лише у дівчат.

Як бачимо, у зрілому юнацькому віці взаємозв'язок емпатійності з ціннісно-смісловим компонентом послаблюється (як це відбувається у всіх попередньо розглянутих компонентах міжособистісної взаємодії).

Висновки.

Порівняння показників високоемпатійних, середноемпатійних та низькоемпатійних юнаків та дівчат дозволило констатувати, що у ранньому юнацькому віці емпатія може виступати чинником:

а) у хлопців – усіх типів ціннісно-сміслові спрямованості, крім маніпулятивної;

б) у дівчат – усіх типів ціннісно-сміслові спрямованості, крім конформної та індіферентної.

У період зрілої юності виявлено:

а) відсутність впливу емпатії на авторитарну, конформну та індіферентну ціннісно-сміслову спрямованість;

б) вплив емпатії на маніпулятивну та діалогічну спрямованість у дівчат.

Список використаних джерел

1. Братченко С. Л. Межличностный диалог и его основные атрибуты / С. Л. Братченко // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии – М.: Смысл, 1997. – С.201–222.

2. Журавльова Л. П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці / Л. П. Журавльова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки: збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 31(55). – С. 154-161.